

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Szerző: *Pástor Mihály*

Cím: *A százötvenéves Várszínház*

Forrás: *Magyar Hírlap*

Bpest

(Hely)

1936 III. 29

(Idő)

Osztályozás

Tárgy

792

Hely

Várszínház

Idő

'17/18..

Személy

Helyszám

A százötvenéves 16 Várszínház

Egyik újságíró-társam kisütötte, hogy most van százötven esztendeje, hogy Thália beköltözöködött a budai carmeliták templomából átalakított Várszínházba. Csakhogy rosszul sütötte ki, mert igaz ugyan, hogy már 1785-ben felvetődött a Várszínház megépítésének gondolata, a premiért azonban csak 1788 elején tartották meg. Annyi azonban kétségtelen, hogy épp másfélszáz esztendővel ezelőtt indult meg Budán az a reformkorszak, melynek egyik eredménye a Várszínház. Rengeteg drága és kedves emlék fűződik ehhez az öreg színházhoz, melylyel a főváros most nem tudja mitevő legyen. Forró estékről, nagy sikerekről, tapsról és minden egyébről tudnának beszélni a kolostor templomából átalakított színház öreg falai.

De a százötvenesztendő múltjáról, Buda megújulásáról is érdemes elmondani egyet-mást. Érdemes elmondani, miképpen kezdődött ez az átalakulás. Az egyetemet 1784-ben költöztette a Várból Pestre József császár, de helyébe Pozsonyból Budára telepítette az udvari kamarával egyesített helytartótanácsot, a Kúriát, meg a katonai főparancsnokságot. Egyszerre megváltozott a

budai Vár képe. Uccái megnépesedtek, meg-elevenedtek, a hivatalokkal együtt egész se-reg úrinép, császári tisztviselő, magasrangú katonatiszt, mánás és egyéb előkelőség költözött a Várba. A nagy és víg élethez szokott uraknak szórakozás és multság kellett, hogy ne unatkozzanak. Az uraknak és a velük érkezett szépasszonyoknak köszönhetjük, hogy a császár parancsára a Városmajor ligetté varázsolták és az úrinép kedvéért alakíttatta át a carmeliták templomát színházzá József császár.

Bulla színigazgató Budán

De, persze, idő kellett hozzá, míg a sok terv és ötlet valóra vált. Először a hivatalok elhelyezéséről és a tisztviselők lakásáról kellett gondoskodni. A hivatalokkal nem is volt baj, mert a megszüntetett szerzetesrendek klostromai és az új királyi palota üresen állott. A jezsuiták, franciskánusok, klarisszák kolostorait hamarosan elfoglalták a bürök, de a carmeliták monostorának már nem akadt gazdája. József császár el akarta árverezetni ezt a rendházat, meg a Carmelita-templomot. Már ki is volt tűzve a licitáció napja. Bulla Henrik, a budai spek-

ulákulomok albérlője, az utolsó pillanatban erjesztette elő felségfolyamodványát, melyben a carmelita-kolostor refektóriumát, vagy templomát színházi előadások tartására kéri. A licitáció csakugyan el is marad. Bulla Henrik folyamodását ugyan elutasítja a császár, ellenben elfogadja a későbbi udvari kancellárnak: gróf Majláth Józsefnek a javaslatát, hogy a carmeliták klostromát alakítsák át tisztviselő-lakásokká.

A színházépítés ötlete azért nem aludt el. A császár belátta, hogy színházra szükség van, de azt akarta, hogy a Várhegy aljában, a kereskedelmi minisztérium mai palotájának helyén levő katonai élelmezési raktárt alakítsák át színházzá.

Színház — olyan, amilyen — addig is volt Budán. A XVIII század hatvanas éveiben például a várbeli „Vörös Sündisznó”-hoz, meg a vizivárosbeli „Fehér Kereszt”-hez címzett vendéglőben játszottak apró színdarabokat és rögtönzéseket vándorkomédiások. De a színjátszásnál sokkalta népszerűbbek voltak az állatviadok, a heccék, melyeket „vad vitának” hívtak a magyarok. Népszerűek voltak a kasperlik, a vásári kóklerek, csepürágók és kötél-táncosok mutatványai is. Ezek azonban csak függvényei, mllékjövendelmei voltak a spektakulumok bérlőinek, kiknek főüzlete mégis a bálók, multságok, különösen pedig az álarcosbálók rendezése volt. József császár idejében egy Tuschl Sebestyén nevű kávé volt a spektakulumok főárendása, ki a sokágú jö-

vedelmi forrást albérlésbe adta. A színjátszási jogot ama Bulla Henrik bérelte, ki alighanem egyik őse Bulla Elmának, a kitűnő színművésznőnek. Bulla Henrik társulata Reischl Gáspár színházában játszott. Reischl Gáspár foglalkozására nézve ácsmester volt (utódai még ma is jelentékeny közéleti szerepet játszanak) s deszkából épített színházat 1783-ban a hajóhid budai feljárójánál, körülbelül a mai budai Kioszk tájékán. Színháznak, jobb híján, megtette ez a deszkaszínház is, azonban a pozsonyi előkelő előadásokhoz szokott urak és hölgyek mégis másmilyenre vágytak.

Ezért akart közsínházat építtetni a katonai élelmezési raktárból tisztviselőinek a császár. Az új színház tervei és költségvetése el is készült. Ötvenezer forintba került volna az új színház, de ebből a tervből sem lett semmi, mert a császár ismét egyebet gondolt. Azt gondolta, hogy mégis csak jobb lesz, ha a carmeliták templomát alakítják át színházzá, a kolostorból pedig legyen kaszinó. Kempelen Farkas, az ezermester helytartó-tanácsos készítette el az átalakítási terveket. Kimódolta, hogy ha a templom tornyának téglá- és kőanyagát felhasználják a színház építésénél, akkor a színház nem egészen 21 ezer forintba kerül, a kolostor átalakítása pedig nem egészen ötezer forintba. Ha pedig színházi ruhátarat is építenek, ez maga külön kétezer forintot kóstál. Viszont ha az kívántatnék, hogy a színház a földszint felhasználásával,

farsang idején, táncteremül is szolgáljon, a költségek 385 forinttal nagyobbodnak. Össze-vissza 28.362 forintba került volna papíron az átalakítás, de a valóságban a kiadások meghaladták a 32 ezer forintot. Mielőtt hozzákézdtek volna az építkezéshez, melynek egyik vezetője *Hikisch* Kristóf kőműves volt, a helytartó-tanács a színházat és kolostort Buda város nyakába sózta azaz, hogy az építési költséget a Kamara fogja előlegezni, a klostrom és a színház árát azonban a város lassacskán majd csak letörleszti. Nehezen ment bele a budai magisztrátus ebbe a tranzakcióba, végeredményben azonban nagyszerűen ütött ki számára az üzlet, mert néhány esztendő múlva a kaszinóvá átalakított kolostorra szüksége volt az Oberkommandónak. Így aztán a katonák költözködtek be a kolostorba, a város adósságát pedig elengedték úgy, hogy a Várszínház ingyenbe maradt Budának.

Milyen volt az első kaszinó ?

A Vár számára az első kaszinó épp olyan szennzáció volt, mint maga a színház. *Waldher* Antal, a kiváltságos császári és királyi kaszinó vállalkozója, 1787 decemberében nyitotta meg a nagyszerű intézményt és tájékoztató körlevelet tett közzé a szennzációról a helybeli lapba. Ebből a körlevélből tudunk meg egyet-mást arról, hogy százötven esztendővel ezelőtt miképpen festett Budán az első kaszinó. Tehát a carmeliták régi klostromában a földszínten nagy játékszem várta a publikumot, két csatlakozó billiárd-szobával és egy étteremmel, nyáron pedig három szellős kis pavillonnal díszített terasz állott a magas nemesség, az igen tisztelt katonai személyek és más válogatott előkelőségek kényelmének rendelkezésére. „E helyiségekben hetenként kétszer, kedden és szombaton, kaszinót tartottunk, — mondja a bérlő — hova minden disztíngvált személy bejáratos lehet.“ Az évi tagsági díj egy személyre hat forint 40 krajcár. Az ilyen bérletet fizető urak felnőtt fiainak és leányainak szabad a bemenet, még ha atyai gondozás alatt vannak is és önálló háztartásuk nincs, Azok pedig, akik nem akarják az évi tagdíjat megfizetni, minden látogatásuk alkalmával tíz krajcár belépődíjat fizetnek.

Minden kártyaasztalnál negyven krajcár, a játékkártyáért tíz krajcár, az ostábla- és sakk-játéknél húsz krajcár, végül a billiárdnál a kávéházakban szokásos jáékpénz-járuelék fizetendő, amivel szemben minden játékasztalnak két viaszgyertyája lesz, amint hogy az egész termet is viasszal világítják.

Magas rendeletre a *dohányzás tilos*, mondja a cirkuláré. Senkisémet léphet be, vagy járhat körül a termekben feltett kalappal. A játékszemben és a billiárdszobákban hűsítők, mint kávé, csokoládé, limonádé, mandulatej, fagyalt és cukrászsütemények kivételével főtt meleg, vagy hideg ételek és bor, sör, likör, meg hasonló italok nem szolgálhatók ki, mivel az ilyesmi részére az étterem, a kerti pavillonok és a többi melékhelyiség van fenntartva.

Mikor a budai táncterem szünetel, farsang idején bál is lesz, melynek negyven krajcár a belépődíja. De erre a bálra csak válogatott közönségnek szabad a bemenet.

A közönség nagyobb kényelmére *ebéd-kosztot is ad a kaszinó, személyenként húsz krajcárért*, melynél mindenki a legjobb kiszolgálásban részesül. Ha valaki ételeket házhoz kíván szállítani, a vállalkozó ebben is rendelkezésre áll.“

Waldher Antal a kiváltságos császári és királyi kaszinó vállalkozója, cirkuláréját így fejezi be: „Mint hogy egyébként már több éve a magyar főnemesség kegyes támogatását Badenben élvezte és ezáltal nyert serkentést erre a vállalkozásra, ezért ünnepeles ígéretet tesz, hogy a főnemességet, a cs. és kir. katonai méltóságokat és az előkelő közönséget nemcsak az ételek különféleségével és jóságával, hanem a *porcellán-készletek, a fehérneműk és ezüstedények tisztaságával* a legfigyelmesebb módon fogja kiszolgálni.“

Ehhez a gyönyörű körlevélhez már igazán nem kellett volna egyéb, mint hogy a nagyérdemű publikum a kaszinót látogatásával és szívélyes jóindulatával támogatni méltóztassék. De hogy-hogy nem, éppen ez a támogatás maradt el. Az előkelő katonatisztek, a fő- és kevésbé főmágnások, miért-miért nem, akkor még nemigen jártak kaszinóba, úgyhogy néhány esztendő múlva a látogatás hiánya, részben pedig a bérlet

nemfizetése miatt a kaszinót be kellett csukni. Százötven esztendővel ezelőtt így indult meg az a nagy metamorfózis Budán, mely a várost kiemelte falusias habitusából.

Pásztor Mihály